

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศไทย ทำให้มีการเพิ่มจำนวนการผลิตกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งในกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้าต้องมีการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นวัตถุดิบ โรงไฟฟ้าแม่เมาะเป็นโรงไฟฟ้าพลังน้ำที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงในการเผาไหม้ และได้ทำการเปิดทำเหมืองลิกไนต์แม่เมาะตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2497 จากความต้องการใช้กระแสไฟฟ้าของประเทศจำเป็นต้องเพิ่มจำนวนโรงไฟฟ้าและเพิ่มจำนวนการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการขยายการทำเหมืองลิกไนต์แม่เมาะออกไป จากการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะดังกล่าวได้มีมาตรการเวนคืนที่ดินของประชาชนอำเภอแม่เมาะที่อาศัยบริเวณรอบ ๆ เหมือง และมีโครงการอพยพประชาชนรวมทั้งส่วนราชการทุกภาคส่วนออกจากพื้นที่รวมทั้งสิ้น 2,500 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2525 ได้มีการอพยพบ้านท่าปะดุน - นาแหมซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น "บ้านใหม่นาแหม" และในปี พ.ศ. 2533 มีการอพยพตามมาอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเมาะหลวง บ้านหางสูง และบ้านห้วยเป็ด มาตั้งอยู่ในพื้นที่รอบๆ บ้านใหม่นาแหม ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่อาศัยเดิมประมาณ 10 กิโลเมตร และมีประชาชนจากบ้านเมาะหลวงบางส่วนได้อพยพออกไปอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ก่อตั้งหมู่บ้านใหม่เรียกว่าบ้านแม่เมาะเสรี

บ้านใหม่นาแหมเป็นหมู่บ้านแรกที่มีการอพยพ แม้ว่าโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะได้ทำการสำรวจพื้นที่จัดสรรให้ประชาชนไปอยู่อาศัย สำรวจความต้องการของประชาชน และดำเนินการช่วยเหลือประชาชนที่อพยพ โดยมีการชดเชยค่ารั้อถอนบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างและพืชสวนไร่ นา ให้แก่ประชาชน ดำเนินการจัดสรรพื้นที่ทำกินทดแทน และมีการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชน แต่ก็ยังเกิดปัญหาการเรียกร้องของประชาชน จากการได้รับค่าชดเชยที่ไม่เหมาะสมและเป็นธรรม อีกทั้งไม่ได้พิจารณาผลกระทบด้านอื่นที่เกิดจากการขยายเหมือง แม้ว่าการอพยพประชาชนมาอยู่ในหมู่บ้านใหม่จะช่วยให้มีความสะดวกสบาย ทั้งจากการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคที่ครบครัน แต่ประชาชนกลับต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาวะทางสุขภาพของคนในชุมชนทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) เช่น การได้รับการจัดสรรที่ดินที่ไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรกรรม มีการขายที่ดินที่ได้รับการจัดสรรทำให้

เกิดปัญหาขาดที่ดินทำกิน การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมเป็นการรับจ้างขายแรงงาน ทำให้ส่งผลกระทบต่อตามมาอีกมากมาย เช่น การขาดรายได้หรือมีรายได้ไม่มั่นคงแน่นอน เกิดความเครียดจากวิถีชีวิตการทำงาน ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่สูงขึ้นเนื่องจากไม่ได้ทำการเกษตรกรรมเพื่อดำรงชีวิต เกิดปัญหาการฆ่าตัวตายสูง (เอกสารประเมินผลงานสาธารณสุขอำเภอแม่เมาะ, 2545) โดยในปีงบประมาณ 2545 พบว่าอำเภอแม่เมาะมีผู้พยายามฆ่าตัวตาย 45 คน คิดเป็น 117.47 ต่อแสนประชากร ฆ่าตัวตายสำเร็จ 15 คน คิดเป็น 39.16 ต่อแสนประชากร และเมื่อจำแนกรายตำบลพบว่า ตำบลแม่เมาะพบผู้พยายามฆ่าตัวตายมากที่สุดจำนวน 24 คน คิดเป็น 144.28 ต่อแสนประชากร และบ้านใหม่นาแหม พบผู้พยายามฆ่าตัวตายทั้งสิ้น 16 คน คิดเป็น 656.00 ต่อแสนประชากร ฆ่าตัวตายสำเร็จ 2 คน คิดเป็น 82.00 ต่อแสนประชากร เมื่อจำแนกตามสาเหตุพบว่าสาเหตุจากปัญหาครอบครัว การทะเลาะวิวาท และความเครียด และผู้ป่วยโรคจิตกึ่งวลของตำบลแม่เมาะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ซึ่งส่วนหนึ่งอาจมาจากการแตกสลายของครอบครัว และชุมชน จากวิถีชุมชนที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันกลับกลายเป็นชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ ขาดการพึ่งพาอาศัย และขาดความสัมพันธ์ในชุมชน

การสูญเสียบ้านและที่ทำกินที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงความเป็นชุมชนเดิม รวมถึงภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) อันจะส่งผลกระทบต่อในระยะยาวไปถึงลูกหลานในอนาคต จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีความต้องการที่จะศึกษาปัจจัยที่กำหนดสุขภาพและภาวะสุขภาพของประชาชนที่อพยพจากการขยายเหมืองลิกไนต์ เพื่อนำผลการศึกษาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจกำหนดแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ นำไปสู่การคุ้มครองสุขภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีความตระหนักในสร้างเสริมสุขภาพของตนเอง และเป็นข้อมูลในการกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพของประชาชน เป็นการให้ข้อเสนอแนะในการตัดสินใจของภาครัฐและเอกชน ที่รับผิดชอบเพื่อหาแนวทางการปรับปรุง แก้ไขหรือฟื้นฟูเมื่อพบว่ามีผลกระทบทางลบต่อสุขภาพ และให้มีการส่งเสริมขยายผลหากมีผลกระทบทางบวกต่อสุขภาพประชาชนต่อไป

1.2 คำถามการศึกษา

1.2.1 การขยายเหมืองลิกไนต์ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอย่างไร และภาวะสุขภาพของประชาชนบ้านใหม่นาแหมเป็นอย่างไร

1.2.2 มีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพของประชาชนทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และทางจิตวิญญาณ หรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประชาชนที่อพยพจากการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.3.2 เพื่อศึกษาภาวะสุขภาพของประชาชนที่อพยพจากการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.3.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะสุขภาพของประชาชน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาในประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านใหม่นาแหม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – สิงหาคม 2546

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1.5.1 **ภาวะสุขภาพ** หมายถึง การรับรู้ของประชาชนถึงความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) ดังรายละเอียด 4 มิติของภาวะสุขภาพ ต่อไปนี้

1) ภาวะสุขภาพทางกาย หมายถึง การรับรู้ระดับความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย การไม่เจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจส่วนบน โรคจากอุบัติเหตุจราจร โรคจากการประกอบอาชีพ เป็นต้น

2) ภาวะสุขภาพทางจิตใจ หมายถึง การรับรู้ความรู้สึกเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ของประชาชน การไม่มีความเครียด ความวิตกกังวลในการดำรงชีวิต และมีความรู้สึกปลอดภัย

3) ภาวะสุขภาพทางสังคม หมายถึง การรับรู้ถึงสัมพันธภาพของคนในครอบครัว คนในชุมชน และการช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชน

4) ภาวะสุขภาพทางจิตวิญญาณ (ปัญญา) หมายถึง การรับรู้ถึงการมีคุณค่า ในตนเอง ภาคภูมิใจในบ้านเกิดและความรักหวงแหนต่อชุมชน

1.5.2 ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อพยพมาจากบ้านท่าปะดุน – นาแหม อำเภอแม่เมาะ เนื่องจากการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ รวมถึงประชาชนที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านใหม่นาแหม หมู่ที่ 7 อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.5.3 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะสุขภาพ หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ที่กำหนด หรือมีความเกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านใหม่นาแหม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม พฤติกรรมสุขภาพ การบริการสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังนี้

1) ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพสมรส
 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ และรายได้
 3) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ โครงสร้างครอบครัว (หมายถึงการอยู่แบบครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยาย) สถานภาพการอพยพ (หมายถึงคนที่อพยพมาจากบ้านท่าปะดุนนาแหมและกลุ่มที่ย้ายมาหลังการอพยพ) และเครือข่ายการช่วยเหลือทางสังคม (หมายถึงการเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่ร่วมพัฒนาในหมู่บ้าน)

4) ปัจจัยด้านพฤติกรรมสุขภาพ ได้แก่ พฤติกรรมสุขภาพ (หมายถึงพฤติกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของประชาชน ได้แก่ การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การได้บริโภคอาหารอย่างครบถ้วน และการออกกำลังกาย)

5) ปัจจัยด้านการบริการสุขภาพ ได้แก่ การเข้าถึงบริการสุขภาพ (หมายถึงความสะดวกสบายในการเดินทางไปรับบริการ ความรวดเร็วในการได้รับบริการ และความครอบคลุมของการได้รับบริการทั้งด้านการบริการรักษา ส่งเสริมและป้องกันโรค)

6) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเป็นเจ้าของที่ดิน (หมายถึงการมีที่ดินของตนเอง) และสภาพแวดล้อมชุมชน (หมายถึงการที่ชุมชนไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพ เช่น ปัญหาเรื่องฝุ่น กลิ่นเหม็น เสียง)

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปกำหนดขอบเขต และแนวทางทั้งภาครัฐและเอกชนในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพของประชาชนที่ได้รับผลกระทบเนื่องจากการขยายเหมืองลิแกไนต์และ โครงการอื่นๆ ของรัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในลักษณะเดียวกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved